

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Cato Major, seu De senectute

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TVLLII CICERONIS
C A T O M A J O R,
 SEU
DE SENECTVTE.
 AD T. POMPONIUM ATTICUM, PRAEFATIO.

TITE, si quid ego adjuvō, curamve
 levāss,

Qua nunc te coquit, & versat sub pectore
 fixa,

Ecquid erit pretii?

Licet enim versib. iisdem mihi affari te,
 Attice, quibus affatur Flaminium

Ille vir, haud magna cum re, sed i. plenus fidei.

quamquam certō scio, non, ut Flaminium

Sollicitante, Tite, sic nodēūq; dierū.

novi enim moderationem animi tui, & aequitatem: teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem, & prudentiam intelligo. & tamen suspicor, iisdem rebus te, quibus meipsum interdum gravius commoveri: quarum consolatio & major est, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de senectute aliquid ad te conscribere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune est. aut jam urgentis, aut certe adventantis senectutis, & te, & meipsum levare volo. et si te quidem id modicē, ac sapienter, (sicut omnia) & ferre, & latum esse certō scio. Sed mihi eam de senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita jucunda huius libri confectio fuit, ut non modō omneis absterlerit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & jucundam senectutem. numquam igitur satis laudari dignē poterit **PHILOSOPIA**, cui qui pareat, omne tempus aetatis sine molestia possit degere. Sed de ceteris & diximus multa, & saepe dicemus. hunc librum de senectute ad te misi mus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristoteli Chius; ne parum esset auctoritatis in fabula. sed M. Catoni seni, quō majorem auctoritatem haberet oratio, apud quem, **Laelium**, & Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque cum respondentem, qui si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris, attribuit Graecis litteris, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura? jam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam. **SCRIP.** Saepenu mero mirari soleo cum hoc **C. Laelio**, tum ceterarum rerum tuam excellentem, **M. Cato**, perfectamque sapientiam,

tum vel maximē, quod numquam senectutem tibi gravem esse senerim: **PLERISQUE** senibus sic odiosa est, ut omnes se **Aetna** gravius dicant sustinere. **CATO**. Rem haud sanē difficilem, **Scipio** & **Laelii**, admirari videmini. **QUIBUS** enim nihil opis est in ipsis ad bene, beateque vivendum, iis omnis gravis est aetas: qui autem omnia bona a se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturae necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, quā ut **ADIPISCANTUR**, omnes optant: eandem acculant adepti: tanta est incondantia, stultitia, atque perversitas. **Obrepere** ajunt eam citius quā putassent. Primum, quis coegit eos fallum putare? qui enim citius adolescentiae senectus, quā pueritiae adolescentiae obrepit? deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimū annum agerent, quā octogesimū? **PRAETERITA** enim aetas, quamvis longa, eum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem. Quae circa si sapientiam meam admirari soletis (quae utinam digna esset opinione vestra, nostrorum cognomine) in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam deum, sequimur, eiq; paremus, à qua non verisimile est, cum cetera partes aetatis bene descriptae sint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, & tanquam in arborum baccis, terra quae frugibus maturitate tempestiva, quasi vienum, & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. **QUI** enim est aliud, gigantum modo bellare cum diis, nisi naturae repognare? **LAEL.** Atqui, **Cato**, gratissimum nobis ut etiam pro **Scipione** polliceat, feceris, si, quoniam volumus, (speramus quidem certē) senes fieri, ante multō à te didicerimus quibus facillime rationibus ingravescentem aetatem ferre possimus. **CAT.** Faciam verō, **Laelii**; praesertim si utriusque vestrum gratum, ut dicis, futurum est. **SCRIP.** Volumus sanē, nisi molestum est, **Cato**, tanquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, ituc, quō pervenisti, videre, quale sit. **CAT.** Faciam, ut poterō, **Laelii**. saepe enim inter sui querelis meorum aequalium (**PANES** autem cum paribus, veteri proverbio, facillimē congregantur) & quae **C. Sabinator** quae **Sp. Albinus**, homines consulares, nostri serē aequales, deplorare solebant, tum quod voluptatibus carerent, sine quibus viam nullam

puta-

USUS est haec iterum **Gulielmus** libro **Mauriciano** ac **Fabriciano**: accessit **Calixtensis**, olim **Abbatiz** in **Frisia** quem habuit **Suffridus Petrejo**. Quartus fuit **Metellii Metelli**: quoniam erat in **bibliotheca** **Carthufianorum** **Coloniz**. sextus **Victor** norum **Parisiensium**. Sed & adhuc buit, codice collatum à **Francisco Martino**. Ego **Palatinos** duos tres consulare satis habui. omnes excurrere, operae fuisset in finem.

1. *Plenus fidei.* Sic omnes libri vet. probatque **Gifanius** ad **Ludreolum**. ut sit versus **plenus fidei** alii **fide plenus**, aut **fidei plenus**.

2. *Ad te conscribere.* Sic omnes mss. nam **Palatini**, aliorumque. vulgo **scribere**.

3. *Ne parum esset auctoritatis.* **Maur. Celberd.** ac **S. Viç.** codd. **potum** enim esse auctor. quō ut venustius perplecebat: **Gulielm.** ego alteri ad **hæroq;** à quo stat & **Pal.** aliorumque membranæ omnes.

4. *Quam ut adipiscantur.* Versus hos esse, leviter à **M. Tullio** immutatos, acutē jam olim vidit **Scaliger** ad **Varronem**. **Gulielm.** propius ad libros eos ita scribebat:

*Quam ut adipiscantur omnes optant: eandem item
 Adipiam acculant tanta est incondantia
 Stulticia & perversitas.*

5. *Bene descripta sunt.* E **Metelli** libro restituit **Gulielmus** *descripta*; addito: *descripta* est suum cuique, & diversi diversis adscribere. pro hoc verbo penē ubique subit totum, *describere*: quod longē aliud est. ita *diffinire*, *diffinire*, à **palatim** corrupta in libris.

6. *Qua C. Sabinator, etc.* Sic primitus cudi, neque aliter **Victor**. moa nu itque **Gulielmus** collocandam haec admirandi notam. alii volgerunt quae, quidam quae.

I. Quae

putaret: tum quod spererentur ab iis, à quibus essent colis soliti. qui mihi non id videbantur accusare quod esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret. eadem mihi usu evenirent, reliquisque omnibus, majoribus natu: quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela: qui se à libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec à suis despicerentur: sed omnium istiusmodi querelam in moribus est culpa, non in ætate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani senes; tolerabilem agunt senectutem. **1. FORTUNITAS** autem, & inhumanitas omni ætati molesta est. **LAEL.** Est, ut dicis, Cato. sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabiliorem senectutem videri: id autem non posse multis contingere. **CATO** Est istuc quidem, Laeli, aliquid; sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles ferat Seriphio cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisset, non enim sua, sed patria gloria splendorum affectum: *Nec hercule, inquit, si ergo Seriphus essem, nobilis: nec nisi Atheniensis esses, clarus unquam fuisses.* quod eodem modo de senectute potest dici. **NEQUE** enim in summa inopia levis esse senectus potest, ne sapienti quidem: nec insipienti etiam in summa copia non gravis. **APTISIMA** omnino sunt, Scipio, & Laeli, arma senectutis, artes, exercitationeque virtutum: quæ in omni ætate cultæ, cum multum, diuque vixeris mirificos efferunt fructus, non solum quia nunquam deferunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, (quamquem id maximum est) verum etiam quia **CONSCIENTIA** bene ætæ vitæ, multorumque beneficiorum recordatio, jucundissima est. **Ego Q. Maximus**, eum, qui Tarentum recepit, adolescens ita dilexi senem, ut æquem. erat enim in illo viro comitate condita gravitas: **NE** senectus mores mutaverat, quamquam eum colere & coepi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate provectum, **4. anno** enim post, consul primum fuerat, quam ego natus sum: cumque eo quartum consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam, quinto; anno post ad Tarentum quaesitor: deinde ædilis, quadriennio post factus sum prætor; quem magistratum gessi consubulo Tuditano, & Cethego: cum quidem ille admodum senex, suator legis Cincie de donis, & muneribus fuit. **Hic & BELLA** gerebat, ut adolescens, cum planè grandis

esset: & Annibalem juvenifiter exultantem & patientia sua mollebat: de quo præclare familiaris noster Ennius: *Unus qui nobis cunctando restituit rem. Non ponebat enim tumores ante salutem.* Ergo postquam, magisque viri nunc gloria claræ. Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso oppido, fugerat in arcem, glorianti, atqui ita dicenti: *Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepisti: Certe, inquit ridens: nam, nisi tu amisses, numquam recepissem.* Nec verò in armis præstantior, quam in toga: qui consul iterum, & Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flaminius tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum, & Gallicum viritum contra senatus auctoritatem dividenti: augurque cum esset, dicere ausus est, **OPTIMIS** auspiciis ea geri, qua pro resp. salute geruntur: qua contra temp. ferrentur contra auspiciis ferri. Multa in eo viro præclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem M. filii tulit, clari viri, & consularis est in manibus laudario: quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec verò ille in **M** **U** **C** modo, atque in oculis civium magnus: sed intus, domique præstantior, qui sermo? quæ præcepta? quanta noticia antiquitatis? qui scientia juris auguri? multa etiam, ut in homine Romano litteræ. omnia memoria tenebat, non domestica solum, sed etiam externa bella: cujus sermone ita tum cupide fruebar, quasi jam divinitatem id, quod evenit, illo extincto, fore unde discerere neminem. Quorsum igitur hæc tam multa de Maximo? quia profectò videtis, **NEFAS** esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres, navaleisve pugnas, ut bella à se gesta, 10 triumphosque recordentur, est etiam quietè, & purè, & eleganter ætæ placida, ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui uno, & octogesimo anno scribens mortuus est. qualem Socrates, qui eum librum, qui Panathænaicus inscribitur, 11 quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinque annis postea: cujus magister Leontinus Gorgias: centum & septem complevit annos: neque umquam in suo studio, atque opere cessavit. qui, cum ex eo quaeretur, *cur tam diu vellet esse in vitâ? Nihil habeo, inquit, quod incertum*

1. Est enim ubi si evenirent, &c.) Palatinus unus præter, eadem omnia mihi si viderent, reliquisque majoribus usque. neque lectio illa cetera est.
 2. Omni ætati.) Malebat Gulielmus, sua via aliquot codd. suorum, ætatem alteram restat in Palatinis & edd. omnibus, neque quid in eo vitium.
 3. Si ego scripsisse essem, nobilis.) Alter Palatinus, non agnoscebat illa si ego, & verò si hinc collantur, asserenda sunt etiam paulò post. cetera verò vitiosa. non exhat. in Pall. aut aliis membranis à Gulielmo extractis, sed in quibus aut in nobili, quod ei non displicet: præterea præterea equamur Celberdenis libri scripturam marginalem: *Neque enim in summa inopia non levè esse senectus potest; sapienti quidem: nec insipienti etiam in summa copia non gravis.* Ac repugnat hinc sententiæ Plato alique. Scio, inquit, sed tamen vide, ne Cato & senex, & in rebus Græcæ, quos ferò attingit, voluntate & commode. Ciceronis halucinetur memoria. certe idem in *Levibus senectutis, & Levibus senectutis, ubi si evenisse negari non potest & unde alias in omnibus omnium, non scriptis modò, sed etiam ante hanc perverendi: omnia licentiam, imprecisus ceteris istud ignobilis.* Verum n. hil præjud. co. hæc enim Gulielm. Putant quod non fuisset vox ignobilis in uno veteri codice Danielis, nisi à manu recenti, in altero verò nihil illius loco; arbitrabatur recepti posse. *Si ergo scripsisse essem, quemadmodum & apud Platonem ubi hæc sententia esset, est, dno 1895, apud Piacarchum 1885, &c. itaque referendum putabat, Scripsisse essem, nec in si Atheniensis essem usque, cui subseribo.*
 4. Anno non post consul primum fuerat, quam ego natus sum.) Sic tres Pall. & tres Gulielmiani; neque aliter edno Victoriana. recentius ut & antiquus publicatus; postquam primum consul facti: contra sintonologiam, ut egregie ostendit Vincentius Conarens Variarum lectionum libro cap. 24. & ante ipsum Carolus Langius. habet tamen altera scriptura hæc rationes, quas persequitur Pighius noster in Fathis suis anno P. R. C. DXXXI. qui adeantur.

5. Post ad Tarentum Quaesitor, deinde A. Edile, quadriennio post factus sum prætor: quem magistratum, &c.) Pighius, anno DXXIX. emendandum putabat, post ad Tarentum? Quæstor deinde quadriennio post factus sum prætor: quem magistratum, &c. exclusis illo A. Edile & Prætor. Puteanus ad hæret Langianæ correctoræ, ad Tarentum: Quæstor, quem magistratum gessi, &c. trahit illis, deinde ad illa quæd. post facti sum prætor: quæ quidem in unius veteris codicis quem vidit Puteanus, contextu non sunt, sed ad oram postea alia manu adscripta à studio, ut opinatur, qui ceteros Cationis magistratus indicare vellet.
 6. Patientia sua mollebat.) Longius mollebat ex uno libro; quod non displicet: sed vulgaram lectionem loco non movi ob consentium codicum; & locum T. Livii III. Histor. Præpalam obviam ire cupiditatè non ausi, obsecrandaque nulli e imperium aggrediuntur. Agnoscebat & mollebat Nonius. Sicque & Accius Telepho moni dicitur molle mater, quod factus infringat & rotandam mole ina: Remique nisi propter vitam in fugam iradant, subter saxa ad lætam quæ vultu matè Mollebat. Gulielmus.
 7. Fugerat in arcem.) Rescribit Gulielmus fuerat in arcem, ex miss. duobus & verò Pall. secundus d. ferre habet, fuerat vel fugerat. primus enim, fuerat, fuisse in arcem dictum vult; ut infra, in primum futurus, sed nihil tamen mucro.
 8. Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flaminius, &c. div. denti.) Pighius de loco hæc ita putat supplenda ex Charifio: quiescente, C. Carvilio & C. Flaminius, &c. dividendi bene. quo ipso tacite declaratur cur Sp. quiesceret ne scilicet: conlanguineo aut gentili adversaretur.
 9. Quæ scientia juris auguri?) Pall. tres delituntur vocam vinciope, firmant tamen vocem ultinam, nam editiones alie, etiam Victorii, augrandi.
 10. Triumphosque recordentur.) Pall. etiam, ut triumphos recordentur.
 11. Quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur.) Pal. pr. & duo Gulielmiani scripsisse die sic, non malo. pamiplemet: Socrates hoc de se non fecerat autumat.

Cedo, qui vestrum resp. tantam am. sstis tam cito sic enim percontantur, ut est in Nevii poeta ludo, respondetur & alia, & hac in primis;

2. Proventibus oratoris novi sstis, adolescentuli.

MEMORIAS est videlicet florentis aetatis; & prudentia, senescens. At memoria immittit, credo, nisi cum exerceas, aut si sis natura tardior Themistocles omnium civium nomina perceptorat. num igitur cenietis eum, cum ex tate percellisset, qui Aristides esset, Lyfimachum salutare solitum? Equidem non modò eos novi, qui sunt: sed eorum patres etiam, & avos. nec sepulra legens vereor, (quod ajunt) ne memoriam perdam: his enim ipsi legendis redeo in memoria in mortuorum. nec vero quemquam senem audiivi oblitum, quo loco thesaurum obtulisset. omnia, quæ curant, meminerunt: vadimoniam constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant. Quid jurisconsulti quid pontifices? quid augures? quid philosophi senes? quàm multa meminerunt? MANENT ingenia senibus, modò permanet studium, & industria: nec ea solum in claris & honoratis viris, sed in vita etiam privata, & quæta, Sophocles ad summam senectutem tragedias fecit: quod propter studium cum rem familiarem negligere videretur, à filiis in judicium vocatus est: ut, quemadmodum nostro more

ALBEM rem gerentibus patribus bonis interdici solet: sic illum, quasi desipientem, à te familiari removerent judicet. Tam senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proxime scripserat, Oedipum Colorem recitasse iudicibus, quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitato, lententis iudicium est liberatus. Num igitur hunc, num Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num, quos antè dixi, Socratem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Socratem, quem postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vobiscum Romæ vidistis, Diogenem Stoicum, coegit in suis studiis obmutescere senectus? & an in omnibus iis studiis agitatio, vita equalis fuit? Agè, ut ista divina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos, & familiaritate meos, qui tuis absentibus, nunquam fere ulla in agro majora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis, non condendis fructibus, quamquam in illis minus hoc mirum. NEMO enim est tam senex, qui se anuum non patet posse vivere: sed iidem laborant in eis, quæ sciunt nihil omnino ad se pertinere.

Senex arbore, qua alteri faculo profuit, uti sstis noster in Synepebis. Nec verò dubiet agricola, quamvis senex, quærenti, cui ferat, respondere: Dicit immortalis, qui me non accipere modò hac à majoribus voluerunt, sed etiam posturi prodere. Melius Cæcilius de sene alteri leculo propiciente, quàm illud, idem:

Et multa fortasse, qua vult; atque in ea quidem, que non vult, sstis etiam adolescentia incurrit. Illud verò idem Cæcilius vitiosus;

1. Sic in percontantur. Ita omnes libri, sic Langius, quibus consentiunt Aldini, Guelielmiani, & Palatini. intellige Doro Pignoris. non est publicati recentius percontantur: nam & antiquiores snt à nota scriptura.
2. Proventibus oratoris. Sic scripti è libro Celberdensi Guelielmius, necnon abet Pal. sec. hæc tamen, ut & alterum admiserit, proximum modò in ce. eris vulgaris, nisi Lambiniani's; qui Proventibus ad vii. nri sstis, & c. è veteri libro Rhenani.
3. Prudentia senescens. Ita omnes omnium libri: & mirum hæc non receptum non fuisse, manifestè enim captatum à Cicerone esse patet è sstis, vulgè, senescens.
4. Nemo non gerentibus patribus. Ideo quæ iidem actio rei uxori in dote sstis nomine referenda non datur; quod per culum esset, ne accepta confunderent. Vlp. D. sp. 3. è X. Laebronis sententia. Galvini.

Num equi dem in senecta hoc de puto miserum, sentire ea atate esse se odiosum alteri.

Jucundum potius, quam odiosum. ut enim ADOLESCENTIBUS bona indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque sit eorum senectus, qui à juventute coluntur, & diliguntur: sic adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec minus intellige me vobis, quam vos mihi esse jucundos. Sed videtis, ut senectus non modò languida, atque iners non sit, verùm etiam sit operosa, & semper agens aliquid, & moliens: tale scilicet, quale; cujusque studium in superiore vita fuit. Quid, quòd etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus, 7 qui se quotidie aliquid addiscere, senem fieri dicit: ut ego feci, qui Græcæ litteras senex didici, quas quidem sic avidè arripui, quasi diurnam situm explete cupiens, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti videtis, quod cum fecisse Socratem in sstibus audirem, vellem equidem & illud: (discabant enim sstibus antiqui) sed in litteris certè elaboravi. Nec nunc quidem vires desidero adolescentis, (is enim erat locus alter de vitii senectutis) non plus, quàm adolescens tauri, aut elephantii desiderabam. 8. QUOD EST, EO DECEAT UTI, & QUOD QUID AGAS, AGERE PRO VIRIBUS. Quæ enim vox potest esse contentior, quàm Milonis Crotoniatæ, qui, cum jam senex esset, athletasque se in curriculo exercentis videret, adspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansque dixisse, At hi quidem jam mortui sunt. Non vero tam isti, quàm tu ipse, nugator. neque enim ex te unquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacertis tuis. Nihil Sext. Atilii tale, nihil multis annis antè T. Coruncanius: nihil modò P. Crassus: à quibus jura civibus præferrebantur: quorum usque ad extremum spiritum est provecta prudentia. ORATOR, metuo, ne languescat senectute. est enim munus ejus non ingenii solum, sed latum etiam, & virium. Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quo pacto in senectute: quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos: sed tamen est decorus sermo senis, quietus, & remissus: & fatique per se ipsa sibi audientiam diserti senis comæ & mitis oratio. quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere & Lælio. Quin enim est jucundius senectute, stipata studiis juventutis? An ne eas quidem vires senectuti relinquamus, ut adolescentulos doceat, instituat; ad omne officii munus instruat? quo quidem opere quid potest esse præclatius? Mihi verò Cn. & P. Scipiones, & avi tui duo, L. Aemilius, & P. Africanus comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. NEMO ulli bonarum artium magistris non beati putandi, quamvis consenserint vires, atque defecerint. etsi ista ipsa DEFECTIO virium, adolescentia vitii efficitur læpius, quàm senectutis. libidinosæ etenim, & intemperans adolescentia efficitur corpus tradit senectuti. Cynus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem mortuus habuit, eum admodum senex esset, negat se unquam senesisse, senectutem suam imbecilliorè factam, quam adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, (qui cum quadriennio post alteri consulatum pontifex maxi-

Ppp mus

5. Non Hæmiron, num Hesiodum.) Retraxi ex alio loco Homerum & primore poetarum collocavi, è sstis Celberdensis, eorumque quos excelsit Aldus Nepos.
6. An in unibus iis. Sic plures Aldini & Guelielmiani nisi quòd adhuc refecit voculam iis codex S. Victoris, vulgati. an usu in omnibus quomodo neque Pall.
7. Qui se quotidie aliquid addiscere senem fieri dicit. Nihil disceret senectute, si verba sstis truncarentur capite ac cauda, hoc est, auferretur e sstis vox prima & ultima.
8. Quod est, eo uti deceat. Sic editio Victoris, sic omnes fere nri, non ut vulgati, quòd enim homini naturaliter infirmum sstis, ut ut deceat, quos vocem misor non exclusit suo Cicerone Camerari. facit postea Aldus Nepos.
9. Fatique per se, ipsa sibi audientiam. Subodorat antiqui potèrte verus duos, tres, sub h s & addit, vocib. ordinandi rat onem, non videret.

mus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio praefuit ita bonis esse viribus extremo tempore aetatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere: quamquam EST ITO quidem senile, aetati quae nostra conceditur videlicet, ut apud Homerum sapientem Nestor de virtutibus suis praedicet? 2. tertiam enim iam aetatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera de se praedicans, nimis videretur aut insolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) *ex ejus lingua melle dulcor fovebat oratio*: quam ad suavitatem nullis egebat corporis viribus: & tamen dux ille Graeciae 3. nusquam optat, ut Ajax similem habeat decem, at ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin brevi Troja sit peritura. Sed redeo ad me. quantum annum ago & octogesimo: equidem posse vellem idem gloriari, quod Cyrus: sed tamen hoc quoque dicere, non me quidem esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut quaestor eodem bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post, cum tribunus militatis depugnavi apud Thermopylas, M. Acilio Glabrione consule: sed tamen (ut vos videtis) non plane me enervavit, nec afflixit senectus: non curia vitis meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec enim unquam sum assensus veteri illi, laudatoque proverbio, quod monet, *mature fieri senem, si diu velis esse senex*. Ego verò me minus diu senem esse malle, quam esse senem ante, quam essem. Itaque nemo adhuc convenire; me voluit, cui fuerim occupatus. At minus habeo virium, quam vestrum utervis. Nec vos quidem T. Pontii Centurionis vires habetis. num idcirco est ille praestantior? MODERATIO modè vitium adfit, & tantum, quantum potest quisque, nitatur; 6. nã ille non magno desiderio tenet virium. Olympiae per stadium ingressus esse Milo dicitur, 7. cum humeris sustineret bovem vivum. utrum igitur has corporis, an Pythagorae tibi malis vires ingenii dari? 8. denique isto bono utare, dum adit: cum abit, non requirit. nisi forte adolescentes pueritiam, paululum aetate progressi adolescentiam debeant requirere. Cur vis est certus aetatis, & una via naturae, & eaque simplex: 9. suaque cuique parti aetatis, *temporivitas* est data; 10. ut & infirmitas puerorum, & ferocitas juvenum, & gravitas

jam constantis aetatis; & senectutis maturitas naturaliter quiddam habeat, quod suo tempore percipi debeat. Arbitror te audire, Scipio, hospes tuus avitus Mafinifia quae faciat hodie, nonaginta annos natus: cum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non ascendere: cum equo, ex equo non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite aperto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exsequi omnia regis officia, & munera. POTES Igitur exercitatio, & temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. 11. *Non sunt in senectute vires?* ne possulantur quidem vires à senectute. ergo & legibus & institutis vacat aetas nostra muneribus iis, quae non possunt sine viribus sustineri: itaque NON modo, quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogimur. *At ita multi sunt imbecilli senes, ut nullam efficiant, aut omnino vita minus exsequi possint.* At id quidem non proprium senectutis est vitium, 12. sed commune valetudinis. Quam fuit imbecillus P. Africani filius is, qui te adopravit? quam tenui, aut nulla potius valetudine? quod mihi ita fuisset, alterum ille existisset laumen civitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior accesserat. Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolescententes effugere possint? RESISTENDUM, Lali, & Scipio, senectuti est, ejusque vitia 13. diligentia componenda sunt. Pugnandum, tamquam contra morbum, sic contra senectutem. Habenda ratio valetudinis: utendum exercitationibus modicis. tantum cibi, & potionis adhibendum, ut resiciantur vires, non opprimantur. Nec verò CORPORI soli subveniendum est, sed menti, atque animo multo magis, nam haec quoque, nisi tamquam lumini oleum infilles, extinguuntur senectute. & CORPORA quidem 14. defatigant, & exercitatione ingravescent: animi autem exercitando levantur nam quos ait Caelius --- *comicos stultos senes*: hos significat credulos, obliviosos, dissolutos: quae vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignavae, somniculosae senectutis: ut PETULANTIA, ut libido, magis est adolescentium, quam senum: nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia (quae deliratio appellari solet) senum levium est, non omnium. Quatuor robustos filios,

1. Nestor de virtutibus suis. Allusit ad Orationem Catonis, inscriptam: De virtutibus suis, in Thermum. E qua multa huc translata à Cicerone, ex reliquis, quas conservaverunt Grammatici, colligere est. Catonis iactantiam & Plutarchus notat: & Cicero, dum *πρὸς Πόντιον* personam servit, ostentat. sed hoc loco dissimulante exemplo simili Nestoris excusat. Non inuito Cantero, conijcitur viribus. Lambinum 1. deo, magnifice se iactantem in re levissima; *virtutem pro viribus* corporis usitari, quod mehercule pueri si neciant, merito virgibus varientur. Gulelmus.

2. Tertiam aetatem iam aetatem hominum videbat. Vulgo *vixerat*, sed contra Pal. omnesque eodd. mss. quos exceperit Contarenius. quid quod sic quoque edita Petro Victorio, à Camerario, à Aldo Nepote. adeo ut mirum sit homines quosdam inventis hinc bos redire ad glandem.

3. Nusquam optat. Apud Homerum scilicet. & sic mss. Gulelmani & Pal. sec. tert. vulgo, nunquam, male.

4. Tribunus militaris. Retocavi lectionem exoletam, quae & in primis eod. & in Victoriana. recentiores enim *tribunus mil.* quod ferè missum signat, antequam alteram; quomodo & apud Plautum *tribunus popularis*, & hinc *tribuni consularis*, inquit Gulelmus.

5. Me voluit, cui fuerim occupatus. Ita Langiani, & Pal. tert. nam sec. *veluti qui fuerim*. respicit ad illud Plauti Mercatore: *Nam sum occupatus nunquam amico operam dare*. vulgata, *me voluit*, quin, à sensu Catonis aliena, & certe falsa est: cum mox ram. siones suas commemoraturus sit. sed nec rectè Aldus & Lambinus, *me voluit*, quin, &c.

6. Ne ille non magno desiderio tenetur virium. Sic eod. quidem posteriori; verum priores annorum centum; *ne ille magno sine negat*; & quae & abest Pal. duobus, quorum primus ne ille magno, &c. sec. ne ille quidem magno: restat tamen recepta in tertio.

7. Cum humeris sustineret bovem vivum. Verum. In possessionem suam nepos sui lectionem pr. sciam, confirmatam plerique mss. exemplaribus, etiam Palat. sec. alii eod. omittunt vocem *vivum*, habent eam tamen Victoriana.

8. Denique isto bono utare dum adit, &c. Pal. pr. sec. nec. Gulelmus ea tota voce neglecta, restituebat, *denique ista bono dum adit, quod non ex Hircopiano*. veniunt quidem: sed unius testi in onio qui stabitur? suspicari potius capior & gaudere, quae esse sporium quam vitæ, ac per elle pan usurpasse sententiam proverbialem.

9. Suaque cuique parti aetatis temporivitas, &c. Vox *partis* existit quidem in Victoriana, sed non etiam in primis, bus editionibus annorum centum, neque est in Pal. pr. tert. imò ne quidem in sec. qui tamen habet, *partis temp.* quod probem sublatò deinde, *est data*, quod mox inquit. Gulelmus ex V. & Suffrid. mss. ubi erat *partivitas*, divinat, *partivitas*.

10. Ut & infirmus. Nolui abire à Langianis, quod mss. Gulelmani, aut Pal. varient, & ferè propenderent in lectionem quam proposui, vulgati prius: *Ut enim infirmus puerum est & ferocitas juvenum, & gravitas jam constantis aetatis, sic senectus*; quomodo tamen esse intribus suis membranis celsatus est Vinc. Contarenius.

11. Non sunt in senibus vires? Ita Pal. sed absque interrogatione. at Gulelmi eod. nulli legunt. Metelli, *Nesunt*, ceteri duo *Ne desunt*, quod parat Gulelmus ap. e. coherere cum precedentibus mallet tamen: *Sed ne sunt in senibus vires? ne possulantur quidem*. Et 20, &c. abjectis à senectute vires, quae sine si abin: nemo requirit.

12. Sed commune valetudinis. Sic omnes Gul. & Palat. idque praestat quam in valetudine Langianum, hoc quidem loco. hae enim nunquam non vitiosa, ut morbus; illa cum imbecilla tantum.

13. Diligentia componenda sunt. Ita omnes Gulelmi codices, cui me re placet quod edit Langius, *composcenda sunt*, qui licet non indocer an Elbris demperfic tamen legi in Pal. primo & tert. testor, & que octo suis idem prodidit Manutius Nepos.

14. Defatigatio & exercitatio. Pal. sec. *exercitatio defatigatio*, sine copula, ut suspicer illud & *exercitatio*, quod non agnoscit Palat. tertius, esse interpretamentum prioris; unde nata lectio altera *exercitatio defatigatio*, quae & in Pal. pr. & Victoriana videtur.

filios. quosque filios: tantum domum, tantas clientelas Appius reg- bat & senex, & cæcus. intentum enim ani- mum, tanquam arcum, habebat, nec languescens suc- cumbebat senectuti. tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vigeat in illa domo pa- tris mos, & disciplina. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini emanci- pata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos ut ENIM adolescentem in quo senile aliquid: sic senem, in quo est adolescentis aliquid, proba: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo numquam erit. Septimus mihi Originum liber est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causatum illustrium, quascumque defendi, nunc quam maxime conficio orationes: jus au- gurarum, pontificam, civile tracto: multam etiam Græcis litteris utor: Pythagoreorumque more exercendæ memo- riæ gratia, quid quousque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his desudans, atque elaborans, corpo- ris vires non magno opere desidero: adsum amicus: venio in senatum & frequens, ultroque affero res multam, & diu cogitatus, easque in coram animi, non corporis viribus, quæ in exteque nequirem, tamen me lectulus oblectaret meus, ea ipsa cogitantem, quæ jam agere non possem, sed ut possim, facit acta vita. SEMPER enim in his studiis, laboribusque viventi non intelligitur, quando obrepit senectus. Ita senem, sine sensu ætas senescit: nec subito frangitur: sed distansitate extinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum! Accipite enim, optimi adoles- centes, veterem orationem Archizæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri: quæ mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem possem, quam corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datum: cuius voluptatis avida libidines temere, & affirmatè ad potentiam incitantur. Hinc patria vpreditiones, hinc rem- pni eversiones, hinc cum hostibus & clandestina colloquia nas- sci: nullam denique scelus, nullum malum facinusque, ad quod suspensum non libido voluptatis impelleret: supra verò, & adulteria, & omne tale flagitium & nullis aliis illecebris excita- ri, nisi voluptatis. Cumque homini sine natura, sive quis deus nihil mente præstiturus dedisset; hinc divino munere, ac deo nihil esse tam inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantia locum esse; neque omnino in voluptati regno virtutem posse consistere. quod quo magis in- telligi possit, figurare animo jubebat, tanta incertatum aliquem

voluptate corporis, & quanta percipi posset maxima, nemini censebat fore dubium, quem tandem dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitationis consequi posset, quousque nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem: si quidem ea, cum major esset, atque longior, omnia animi lumen exstingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite, patre ejus, à quo, Caudino prælio Sp. Postumius, T. Ve- turius, consules, superati sunt, locutum Archizam, Ne- archus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi Rom. permanerat, se à majoribus natu accepisse dicebat, cum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis: quem Tarentum venisse, & L. Camillo, Appio Claudio consulibus reperio. Quorsum hæc? ut intelligatis, si VO- LUPTATEM alpernari ratione & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret, IMPEDIT enim consi- lium voluptas, rationij inimica: ac mentis (ut dicam) & præstingit oculos, nec habet ullum cum virtute com- mercium. Invitus quidem feci, ut fortissimi viri T. Fla- minini fratrem L. Flaminium è senatu ejicerem, septem annis post, quam consul fuisset: sed notandam putavi libi- dinem. Ille enim cum esset consul in Gallia, & exoratus in convivio à scorto est, ut securi ferret sliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito fratre suo censore, (qui proximus ante me fuerat) mirari soliti mihi verò, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagi- tiosa, & tam perditam libido, quæ cum probro privato con- jungeret imperij dedecus. Sæpe audivi à majoribus natu qui se porro pueros à senibus audisse dicebant, mirari soliti- tum C. Fabricium, quod cum 10 apud regem Pyrrum le- gatus esset, audisset à Thessalo Cineæ, esse quemdam Athe- nis, qui se sapientem profiteretur: eumque dicere, omnia quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda, quod ex eo audien- tes, M. Curium, & T. Coruncanium optare solitos, ut id Samnitibus, ipsique Pyrrho persuaderetur: quo facilius vinci possent, cum se voluptatibus dedissent. Vixerat M. Cu- rium cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulem se pro rep. quarto consulatu deoverat, Norat eundem Fabricius, norat Coruncanus: qui cum ex sua vita, tum ex ejus, quem dico, P. Decii factis, judicabant esse profecto aliquid natura pulchrum, atque præclarum, quod sua sponte per- teritur, quodque spreto, & contempta voluptate optimus quisque sequeretur. Quorsum igitur tam multa de voluptate? quia non modo vituperatio nulla, sed etiam summa laus se- nectutis est, quod ea voluptates nullas magno opere deside- rat. caret epulis, exstructisque mensis, & frequentibus poculis? non caret ergo etiam vinolentia, & cruditate, & infomnis. Sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam

PPPP 2 ejus

1. Si nemini emancipata est.] Pro hac lectione præter Lambinum a- lioque facit Iuretus Animadversionibus suis ad Symmachum & verò sit quoque Pal. pr. nus secundus tamen & cert. fiant à vulgato. man- cipata; in quam magis etiam inclinare videbatur Gulielmus, lauda- to Ciceronis loco xvi. Ep. II. ad Brutum: *anxi esset sui juris, an manci- pi ipsa.*
 2. Frequens, ultroque: affera.] Ita interpuncti Gul. elm. prius fuerat, *frequentis: ultroque affera.* Nimirum aut inv. ti in Senatum cogebantur; anticum abesse liceret, aliter veniebant. neque aliter distinxit Pal. pr.
 3. Clandestina colloquia nasci.] Attebant alii dicebat, quam vocem cum Petro Victore abieci, quam vis exire in m. scribitur Contaren: aberat enim Palatinus tribus; & omni non reque ritur.
 4. Nulla alia illecebris excitari, nisi voluptatis.] Membranæ Motelli enim alia verba illecebris excitari nisi voluptatis: antiquè, rei illecebris, ut n. iaxiam, mulier Gallia, hec atambo hostia. sed nihil mutò Ita Gul. elm. ego propter hanc diversitatem scripturæ eò potius inclinam, ut suspi- cet illud nisi voluptatis, esse à glossa.
 5. Quousque percipi posset maxima.] Vox percipi non est in Pal. secundo. & vero quousque videbatur etiam Gul. elm. ceu spuria, quam vis eam reperiri in m. suis omnibus.
 6. L. Camillo, Appio Claudio.] Reposui Appii ejusque Publum, qui in potioribus ed. conibus irrepserat, contra Fallos Capitolinos, contra illi pleerosque & primæ ætatis cufos; qui tamen cufi perperam, L. Emilia, nam alterum reperit in lex suis Aldus Nepos. Consulatur

Pighius noster l. bro r. Falorum; qui Falli dom hodie paucis sunt in manibus; & aulo nostro clarum faciunt convivium.
 7. Non possemus.] Sic Palat. & tres Contaren. an; neque aliter Aldus Nepos. priores possemus aut possumus.
 8. Præstingit.] Haud aliter editiones annorum centum & amplius sequentes præstingit, novissime præstinguit, in quam ultimam propen- debat etiam Gulielmus, tanquam inventam in omnibus libris: quod tamen pronunciare valde lubricum est, quis enim omnes insperit ce- te Pal. pr. tert. habet præstingit, sec. præstingit.
 9. Exoratus in convivio a scorto est.] Cum non offenderim in Pal. sec. illa, a scorto est, ferme susp. cor esse additamentum interpretis. Cete- rum Gulielmus heic introduxit, exhoratus est, ex libris scriptis & o- lim cufis. non repugno: sed tamen imitari non libuit eum etiam sine exemplaria calamo exarata, in quibus restet alterum: & convenit ma- gis personæ obnox. æ. quam exhoratus; dummodo tamen demosa olim locutos rei Latine scriptores.
 10. Apud regem Pyrrum.] Dicitio regem non est in Pal. pr. neque eo opus fuerat.
 11. Cæret ergo etiam vinolentia, & cruditas, & infomnis.] Ergo etiam adiecit Gulielmus, & libris omnibus: ut necessaria ad ostendendam *deus & non* sermonis, & infomnis heic rectè tætor contra Lambini infomnis, Suffridus noster, saltem certe est vinolentus traducere noctes infomnis; neque hoc quisquam aut scripturas expertus est.
 1. Dele?

eius blanditiis non facile oblitimus (divinè enim Plato *escam malorum*, voluptatem appellat, quod ea videlicet homines capiunt, ut hamo pisces) quamquam immoderatis epulis careat senectus, modicis tamen conviviis delectari potest. C. Duillium, M. filium, qui Pœnos classe prius devicerat, redeuntem à cena senem sepe videbam puer, et delectabatur crebro funali, & tibiçine, quæ sibi nullo exemplo privatus sumserat. TANTUM licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios? ad meipsum jam revertar. Primum habui semper sodales, sodalitates autem me quas fore constituta sunt, sacris Idæis Magnæ Matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè, sed erat quidam terror ætatis: quo progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. neque enim ipsorum conviviis delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & sermonibus metiebar. hanc enim majores nostræ 2 acubitionem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, *convivium* nominantur, meliùs quam Græci qui hoc idem tum *COMPOTATIONEM*, tum *CONCINATIONEM* vocant, ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego vero PROPTER sermonis delectationem tempestitis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solum (qui pauci admodum restant) sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ MENTIS sermonis aviditatem auxit, potioni, & cibi sustulit. Quod si quem etiam ista delectant (ne omnino bellum indixisse videar voluptati cuius est etiam fortasse 3 quidam naturalis modus) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis, careat sensu senectutem. Me verò & magisteria delectant, à majoribus instituta: & is sermo, qui more majorum 4 à summo adhibetur in poculis: & pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta, atque rosantia, & refrigeratio æstate, & vicissim aut sol, aut ignis hiernus. quæ quidem in Sabinis etiam prosequi soleo, conviviumque vicinorum quotidie compleo? quod ad multam noctem, 5 quàm maximè possumus, vario sermone producimus. *As non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus.* Credo: sed ne desideratio quidem. Nihil enim molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam 6 jam affecto ætate, quæretet, *ut æterna rebus veneres: Dis meliora*, inquit. *Videntur vero istius, tanquam à domino agreste, ac furiosè profugi.* cupidis enim rerum talium, odium, & molestum est fortasse carere. fatiatis verò, & expletis, jucundius est carere, quàm frui. quamquam NON caretis, qui non de-

siderat, 7 Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius, quàm frui. Quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius: primum 8 parvulis frui tur rebus, ut diximus: deinde iis, quibus senectus, si non abundè potitur, non omnino caret. ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea spectat, delectatur tamen etiam qui in ultima: sic AD ORES CENTIA voluptates propè inveniunt magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum, quantum sat est. At illa QUANTITAS sunt, animum tanquam emerit: stipendiis libidinis, ambitionis, contentibus, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (ut dicitur) vivere? si verò haber aliquod tanquam *pabulum studii* atque doctrinæ, nihil est onerosè senectute jucundius. mori videbamur in studio dimetiundi pœnæ cœli, atque terræ 9. C. Gallum familiarè patris tui, Scipio. quoties illum lux nocte familiariter describere ingressum, quoties nox oppressit, cum manè cœpisset? 10 quàm delectabat eum deflectione solis, & lux multo ante nobis prædicere? Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis, quàm gaudebat. bello suo Punico Navius? quàm Truculentum Plautus? quàm Pseudolo? videt etiam senem Livium: qui cum sex annos antè, quàm ego natus sum, fabulam docuisset, Centone, Tuditanoque consulis, usque ad adolefcentiam meam processit ætate, quid de 11 P. Licinii Crassi & pontificii, & civis juris studio loquat? aut de hujus P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est? At qui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantès senes vidimus, M. verò Cethegum, quem rectè *Suada modicè* dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamur, etiam senem? Quæ sunt igitur epulorum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? 12 Atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ quidem PRUDENTIUS, & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, *senescere se multa indies addiscens*, quæ voluptate animi nulla certè potest esse major. Venio nunc ad voluptates agriculturalum, quibus ego incredè biliter delector: quæ nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. 13 habent enim rationem cum terra, quæ NUMQUAM 14 recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accipit: sed alià minore, plerùmque cum favore, quàmquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terre vis ac natura delectat, quæ cū 15 gremio id mollito, ac subacto semen spatium exceptit, 16 primum id

OCCZ.

1. *Delectabatur crebro funali.* Sic omnino Pall. pr. sec. Gulielmus malebat *credo*, quod Aldus in duobus suis reperit, & ex habet in Palat. tert. in Celberdensi interque lineas Metelliano. ita Livius lib. 1. *Hic vinctus, quia (credo) dubia sibi videbatur, nihil vix responsum est.* & sic infra: *Vult, credo, se carum esse suæ.* L. plus nostr. lib. (v. Centuria Miscell. Epist. 7 legendum censebat, *crebro funali.*

2. *Acubitionem epularem.* Sic Nonius, retinetque adhuc plurimi mss. Ald., Giffanii, Gulielmi, Pal. sec. tert. alii *accubationem.*

3. *Naturalis quidam modus.* Vulgari metus, malè, & contra o. l. Al. Juste ad formulam, quod bene fit modo. Plautus Mercatore: *Non quæquam posthac prohibeo adulescentem filium: Quin amet, & scortum ducat, quod leno fiat modo.* Et plane quidquid sine cupiditate & desiderio fit, bono modo fieri dicebant, ad Q. Fratrem lib. 11. Epist. 5.

4. *A summo adhibetur in poculis.* Videatur Turneb. lib. xii. c. 6. sic legitur ex mss. quomodo haud dubie legendam affirmat ipsos lib. 11. Antiqu. Lectionum. Gulielmus monuit in Metelli mss. exare à summo magister adhib. vulgò: à summo magister, atque ut non neget alterum abundare, aut summo à magister? ita utrum potissimum, hæret, certè an à summo sermo more majorum habitus sic? nescit: à magisterque cum leges conviviæ edicere.

5. *Quam maximè possumus.* Glossam olet Gulielmio vocabulum *possumus*.

6. *Iam affecto ætate.* Sic omnes libri Galiei. aliorumque, vulgò, *jam usque ad ætatem*. Lambinus *jam affecto ætate*.

7. *Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius quàm frui.* Ad sensum hæbet Aldo Manutius Nepoti arbitranti, ob monstratam in his verbis veritatem scripturarum, isthæc omnia esse suppositicia.

8. *Parvulis frui tur.* Lambinus *parvulis*, contum. mss. & Cicronis ar-

gumentationem.

9. *C. Gallum.* Pronomen huic homini dedit, faventibus mss. meis & Contarenis id prius aberat; sed non editionibus omnibus: conspicitur enim in Victoriana.

10. *Quam delectabat eum deflexio Solis & Luna molles ante nobis prædicere.* Est ab Palatinis: neque multo fecus Contareniana: certè sic omnino editio Victoriana, adeo ut mirer Camearum ab hac scriptura transiisse ad illam antiquiorum, quàm delectabat eum deflexio Solis prædicere.

11. *P. Licinii Crassi.* Pal. non agnoscunt illud Licinii, & est sanè additamentum 1 libri.

12. *Atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ quidem prudentius, &c.* Ita Pal. & Gulielmiani. nam editi forte, *studia sunt doctrinæ*, quæ, nam Aldus nimis licentè orè? *Atque hæc quidem studia doctrinæ prudentibus.* & bene quod non indicat ita esse in libris suis.

13. *Habent enim rationem cum terra.* Gulielmianus referunt voluè ex Hicertoriano, habent etiam; ut terra proponatur causa, cur delectetur agriculture Cato, utilitas; cum præter se sent dicit, voluptas atque honestas, at mihi auter heic potius reddit rationem: cur conveniat maximum sapientis. itaque nihil mutavi contra alios vss. lectionisque hæcenus publicatam.

14. *Recusat imperium.* Sic porro legendum, nam Pauli Manutii impendunt, hæc minus facit, nemini enim ignotum est effarum rusticorum, non minimum esse imperandum terræ.

15. *Gremio mollito.* Fortè mollis, ut Virgilius *molle terram*; annotat Gulielmianus.

16. *Primum id occatum estibus.* &c. Petr. Victorius id reposuit ex mss. suis lib. 11. Var. cap. 23. item lib. xxv. cap. 12. eratque in Langg. & nostris, vulgò, *secutum*.

occeatium cohibet; ex quo occidit (qua hoc efficit) nomi-
nata est: deinde, et pefactum i vapore & compr: fia suo dif-
fundit, & elicit herbescens: tunc ex eo viriditatem: quæ nixa
sibi stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geni-
culato, vaginis jam quasi pubescens includitur, è quibus
cum emerferit, 2 fundit frugem spici, ordine struam, &
contra avium minorum morsum monitur vallo arillarum?
Quid ego vitium satius, ortus, incrementa, commemorem
satis delictat: one non possum, ut mea senectutis req: de
tem oblectamentum que noscatis. Omitto enim vim ipsam
omnium, quæ generantur è e r: quæ ex fic: tantulo grano,
aut ex acino vinaceo, aut ex cetera rum frugum, ac sti-
pium minutissimis seminibus tantos truncos, ramolq: procreat:
malleoli, plantæ, sarmenta, vivitæ diæces, propagines,
nonne ea efficiunt, ut quemvis non sine admiratione de-
lectent? 3 Vitis quidem quæ natura caduca est, & nisi foli-
ta sit, ad terram fertur; eade n: ut se engat, clavicutis suis,
quæ manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam
serpentem multiplici lapsu & erecto, ferro amputans
coerct ars agricolarum, ne silvescat sarmentis, & in om-
nibus partibus nimia fundatur. Itaque incunte vere in iis
quæ relicta sunt, existit 4 tanquam ad articulos sarmen-
torum ea, quæ gemina dicitur: à qua oriens uva sese ostendit:
quæ & succo teret, & calore solis augetens primo
est per cerba gustata, deinde maturata dulcescit; vestita
quæ pampinis, nec modico tepore caret, & nimios solis
desiderat ardore, quæ quid potest esse cum fructu lætius,
tam ad spectu pulchrius? cujus quidem non veilitas ene
solium, ut ante dixi, sed etiam cultura, & ipsa natura de-
lectat: adminiculorum ordines, capitum conjug: tio, reli-
gatio & propagatio vitium; & sarmentorum que ea, quam
dixi, aliorum amputatio, aliorum immissio. Quid ego
lingarones? quid fossiones agri, repastinationesque pro-
feram, quibus sit multo terra fecundior? Quid de utilita-
te loquat stercoreandi? dixi in eo libro quem de rebus rusti-
cis scripsi, de qua doctus H. si odus ne verbum quidem fecit,
cum de cultura agri scriberet. At Homerus, qui multis,
ut mihi videtur, ante læculis fuit, lætente lenientem desi-
derium, quod capiebat è filio, contentem agrum, 5 & eum
stecorantem tacit. Nec vero segetibus solium & pratis &
vineis, & arbutis restituta lætæ sunt, sed etiam horris
& pomariis; tum pecudum pasta, apum exanimibus flo-
rum omnium varietate. Nec constitutiones modo delectant,
sed etiam institutiones: quibus nihil invenit agricultura soi-

lentius. Possum persequi multa oblectamenta rerum ruf-
ticarum: sed ea ipsa, quæ dixi, 6 tuisse sentio longiora.
Ignosce, is autem, nam 7 & studio rerum rusticarum pro-
victus sum, & SENECTUS est natura loquacior, ne ab om-
nibus eam vitus videat vindicare. 8 Ergo in hac vita M.
Curius cum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho trium-
phasset 9 consumpsit extremum tempus ætatis: cujus qui-
dam villam ego contemplan: (abeit enim non longè à me)
admirari satis non possum, VEL hominis ipsius continen-
tiam, vel temporum disciplinam. Curio ad focum sedenti,
magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati
ab eo sunt, non enim aurum habere, præclarum sibi videri
dixit; sed tu, qui haberent aurum, imperare. Poteratne
tantus animus non jucundam efficere senectutem? Sed
venio ad agricolas, ne à me ipso recedam. In agris erant
rum senatores, id est, senes, siquidem a ranti L. Quinctio
Cincinnato nuntiatum est, eum dictatorem esse factum;
cujus dictatoris jussu magister equitum C. Servilius Ahala
Sp, Malum regnum appetentem, 10 occupatum interemit
à villa in senatum accelebantur & ceteri senes:
ex quo, quicquæ accerlebant, viatores nominati sunt. 11
Nunquid igitur eorum senectus, miserabili fuit, qui se agricul-
tione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio, 12 an
ulla beator esse possit: neque solum officio, quod homi-
num generi universo cultura agrorum est salutaris: sed &
delectatione, quam dixi, & saturitate, copiaque omnium
rerum, quæ ad victum hominum, ad cultum etiam deo-
rum pertinent: ut, quoniam hæc quidam desiderant, in-
gratiam jam cum voluptate redeamus. SEMPER enim bo-
ni, assiduique domini referta cella 13 vinaria, olearia, et-
iam penaria est, villaque tota locuples est: abundat porco,
hædo agno gallina lacte, caseo, melle. Jam hortum ipsi
agricola succidiam alteram appellant: tum conditiota facit
hæc, 14 lupercane etiam operis, aucupium atq: venatio.
Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut
vinearum, olivetorumque specie dicam? Brevis præcidam.
AURE bene cultio nil potest esse, nec usu uberius, nec specie
ornatius: ad quem fruendum non modo non retardat, ve-
rum etiam invitatur, atque allectat senectus. Ubi enim po-
tuit illa ætas, aut calefcere vel aplicatione melius, vel igni:
aut vicissim umbris, aquisve refrigerari salubris? Sibi
igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam,
sibi pilam, 15 sibi nationes, & cursus: nobis senibus ex-
lusionibus multis talos relinquunt, & tesseræ: 16 idipsum

ppp 3 utrum

1. *Vappa seu Composita diffundit.* Ita vulgati. Ceiberdenis tamen
ipario nesciens diffundit quod verum esse convenit id quod præce-
dit, *impulsit*. & notant qui in re rusticana clare hospites sunt, gra-
tiam et modo diffundi, cum culmo ejicere. à q: hoc quidem jam præ-
dem fig: erit odoratus erat Godefridus Stevvech us nos ter ad Vegetium.
Gulielmus.
2. *Fundit frugem spici ordine struam.* Gulielmus mutatam ite vocem
ultimam in *struam*. ex missi doobus, *spici* ordo glama est, quam struam
fruge ac compleri mox notat *monitur* *struam* positum, pro
monitur; ut alibi *panitur* Tuiculanæ. Multi *monitur* etiam *monitur* publi-
citate.
3. *Vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi foliata sit, etc.* Sic Pall.
quatuor quorum numero secundus non agnolet voculam *fit*, & eu-
phoræ sane fuerit ea abiente, grat or, nam non esse auctoris, indeli-
quet quod Pal. præ. ejus v. com habeat *fit*.
4. *Tanquam ad articulos sarmentorum.* Metelli m. non habet: unde
conject Gulielmus, *tanquam articulos sarmentorum*. esse enim gemmam
verè quasi articulum quandam. *lectio* vulgata mihi follici tanta non
videtur.
5. *Et eum stecorantem.* Budzus libro v. de *Ass. monit*: Ciceronem a-
licentis fide deceptum: nec enim hujus rei meminisse Homero in con-
solator & Brodæus Miscellaneorum lib. vi. cap. 13. Tullii: causam agit
Victor. v. lib. xxviii. cap. 4.
6. *Pulsit forte linguam.* Vox *fuisse* non comparat in Pal. sec.
7. *Audis eorum rusticarum proventus.* Nihil discoderet de sententia, si
omittetur *verum* in *vificarum*.
8. *Ergo in hac vita Manius Curius.* M. V. C. constanter habent *hanc*
vitam, adprobavitque ipse Gulielm. nostri nihil abeant: à vulgata, nisi
quod quarto abit *vita*.

9. *Consumpsit extremum tempus ætatis.* Dicitio *extremum* non videtur in
Pal. sec. & poterat abesse.
10. *Occupatum interemit.* Ita omnes libri Gulielmii, & Palat. quart.
nam priores variant. primus enim *vozem occupatum* non habet, sed *se-
cundus*, ad tert. *occupatum* per me dicitio tota abesse poterat. retrò
culi ferè, & *occupatum interemit* forsan fuit initio, *regnum occupatum*
interemit; aut cerè, *regnum appetentem occupat*. deleto, *interemit*; & quod
verius arbitror; ut imposterit hominibus notio *ratio occupare*, pro
per artem & *neptissimè* *oprimere* editio princeps habet & *occupare* Vi-
ctoriana, & *occupare* *volentem*, indicia falsitatis.
11. *Nam igitur horum senectus miserabili fuit.* Pal. præ. *miserat*: unde
conjecte as utrumque esse à *lbrario*, & *fuit*, & *erat*.
12. *An ulla beator esse possit.* Est ab editione prima, à qua nihil rece-
dunt Gulielmiani; aut Pal. sec. aut tert. aut quart. vulgati ferè: hæc au-
t *ulla* *beator* *possi* *esset*.
13. *Vinearias, olearias, etiam penarias est.* Sic Pall. & Gulielmiani Lam-
binus interjecerat, *mellesaria*, sed ejus nullum in libris nostris vestigi-
um & cum excussit viginti aliorum cod. ces scriptos Aldus Nepos,
vix id invenit in uno atque altero. & verò non est omni un patrum
familias educare tot apes, imò ne paritur quidem quivis locus, sed &
postea meminit auctor *melis*.
14. *Supervacane etiam operis.* Hoc malui cum Victorio ac Langio,
quàm Lambini *supervacane*, et si id repererim in Pal. sec.
15. *Sibi nationes & cursus.* Ita editio princeps: sita Pal. præ. item Hic-
torianus *natio à nudo*; & *natio est à nando*. Palat. quart. præfert, *ve-
nationes*.
16. *Idipsum utrum libebis.* Sic Pal. omnes, & Gulielmiani vulgati,
idipsum tamen id libebis, quod nescio an originem sumpserit ab Victoriana:
certè primæ edd. nihil recedunt à scriptura nostra.

utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus potest. Multas ad res peritiles Xenophontis libri sunt. quos legit, quælo, studiosè ut facitis. quam copiosè ab eo agriculturæ laudatur in eo libro, 1 qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? Atque ut intelligatis z nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, regem Persarum, præstantem ingenio, atque imperii gloria. cum Lylander Lacedæmonius, vir summæ virtutis venisset ad eum Sardis, eique dona à sociis attulisset: & ceteris in rebus comemerga Lylandrum, atque humanum fuisse. & ei quendam contemptum agrum, diligenter consuetum ostendisse. cum autem admiraretur Lylander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suavitatem odorum, qui affarentur è floribus tam dixisse, mirari se non modò diligentiam sed etiam solertiam ejus, à quo essent ista dimensa, atque descripta: & ei Cyrum respondisse: *Atque ego omnia ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multa etiam istarum arborum mea manu sum facta.* Tum Lylandrum intuentem 4 ejus purpuram, & nitorem corporis: ornatumque Peticum multo auro, multisque gemmis, dixisse: 5 *Rite verò te, Cyre, beaturo ferunt, quoniam virtuti tuae fortuna conjuncta est.* Hac igitur fortuna frui licet senibus nec ætas impedit, quo minus & ceterarum rerum, & imprimis agri colendi studia teneamus: 6 usque ad ultimum tempus senectutis. Marcum quidem Valerium Corvinum accepimus 7 ad centesimum annum perduxisse, cum esset æta jam ætate in agris, eosque coleret: cujus inter primum & sextum consulatum, sex & quadraginta anni interfuerunt. itaque quantum spatium ætatis majores nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursum honorum fuit. atque ejus extrema ætas hoc beator, quam media quod auctoritatis plus habebat, laboris v. r. minus. *Apex autem senectutis est auctoritas* Quanta fuit in L. Cæcilio Metello? quanta in Atilio Calpurnio in quem illud è elogium unicum **PRIMUM CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIUM.** 9 notum est totum carmen, incisum in sepulchro. Jure igitur arguatur vis, cujus de laudibus omnium esset fama consentiens. *Quæ in virum P. Crassum, nuper pontificem maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio præditum vidimus? Quid de Paulo, aut Africano loquatur, ut jam antè, de Maximo? quorum non in lenientia solum, sed etiam in nuda residebat auctoritas.* *Hæc et senectus, honorata præsertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiæ voluptates.* Sed in omni oratione inementote, eam me laudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit, ex quo id efficitur, quod edo magno quondam eum assensum omnium dixi: *Miseram, esse senectutem, quæ se oratione defenderet, non cani,*

non ruga repente 10 auctoritatem arripere possunt; sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. **HÆC ENIM** ipsa sunt honorabilia, quæ videntur legibus, atque communia, salutari, appeti decedi, alligi, deduci, reduci, consulti: quæ & apud nos, & in aliis civitatibus, ut quæque optime morata, ita diligentissime observantur. Lylandrum Lacedæmonium, cujus modò mentionem feci, dicere aiunt solitum *Lacedæmonie esse honestissimum domus: bene senectutis* nusquam enim tantum tribuitur ætati, nusquam est senectus honoratior: quin etiam memoria prodium est, cum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset, in magno confessa locum ei à suis civibus nusquam datum: quoniam autem ad Lacedæmonios accessisset, 11 qui cum legati essent in loco certo confederant, consulerunt: xixisse omnes, & senem illum solum rec. pisse. quibus cum à cuncto confessa plausus esset multiplex datus, dixisse ex his quendam *Atheniensis scire quæ recta essent, sed facere nolu.* Multa in nostro collegio præclara: sed hoc, de quo agimus, imprimis, quod, ut quique ætate antecellit, ita sententiæ principatum tenet: neque solum honore antecessitibus, sed his etiam, qui cum imperio sunt, majores natu augures anteponunt. **QUÆ SUNT** igitur voluptates corpori: cum auctoritatis præmis comparanda? quibus qui ipicididè uti sunt, si mihi videntur fabulam ætatis peregrisse, nec tamquam in exercitati histronis, in extremo actu conuisse. **AS** sunt *morsus, & anxi, & iracundi, & disculsi, senes* si quarimus etiam avari, sed hæc, **MORUM** vitia sunt, non senectutis. **Ac** morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, haberi aliquid exculationis, non illius quidem justæ, sed quæ probari posse videatur. contemni te putant, despici, illud præterea **IN FRAGILI** corpore odiosa omnis offensio est. quæ tamen omnia dulciora sunt & moribus bonis. & artibus idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex his tractibus, qui in Adelphis sunt. quanta in altero duritas, in altero comitas! Sic feræ habet, **UT ENIM** non omne vitium; sic non omnis ætas vetustate coarctat. servitatem in senectute probò, sed eam (sicut alia) modicam: accerbitatem nullo modo. avaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligi. **POTEST** enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus vix restat, eo plus viatici querere? Quarta restat causa, quæ maxime angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, *Appropinquatio mortis*: quæ certe à senectute non potest longe abesse. **OMNIBUS** senem, qui mortem contemnendum esse in tam longa ætate non videtur: quæ aut planè negligens est, si non nino extinguit animum; aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus æternus. Atqui tertium certe nihil inveniri potest. Quid igitur times, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quamquam quis est tam stultus, quam vis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad

1. Qui est de tuenda re familiari. Forè habuerim omnia isthæc pro addimento interpretari.
 2. Nihil ei tam regale. Pal. see. exaluit voculam ei; quæ nescio an adesse debeat.
 3. Qui affarentur à sociis. Sic & Pall. nisi quod sec. *affarentur sociis* G. sanus obstruitur cunctis *ad se ens*. Gulielmo placebat *est affarentis* quod in Cujaci codice exitate: *est affarentis* non male.
 4. Purpuram ejus, & nitorem corporis, ornatumque. Palat. text. *purpuram ejus corporis ornatumque*; ut suspicer illud, *in corpore* esse à manu excretae, nisi sic eo Tollius reddidit illud Xenophontis: *καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἀσφραγίσαν* quod verosimile videtur.
 5. Rite verò te, Cyre. Vulgo *Redd. ma. è*, & contra H. miss. inquit Gulielm. & verò ita quoque in multis locis fuisse ratere Suffridus nosseri: de re bus item suis restator Aldus Nepos. Palatini tamen v. l. *goc. s. ol. m. favent*, nisi quod sec. *Redd. quartus. Redd. Ege. re. sine verò.*
 6. Utique ad ultimum tempus. Gulielmus adiciendum putabat ad filio Marceliani cod. cis. neq. è improbo: sed uni libro tantum tribuere nequeque abeam dilect. one omnium nationum. si non essent. Forlan. donni verem.
 7. Ad centesimum annum perduxisse. Sic miss. omnes Gulielmiani, redudigato ille vulgato, *quoniam vitam produxisset*; adducitque similem lo-

com è Censorini libro antiquissimo: *Piso Annali septimo: Multis suorum est: un ad hanc ætatem producere v. debant.* Mox idem scripsit: *id effry alle jam ætate, è miss omnibus; & expressum est de Terentio.*
 8. Elogium notissim: **PRIMUM** *con. sicut* Adjuvat alii, uno ore **PRIMUM**. inter quos Turnebus & Gulielmus, Canteros, & Paullos Manetos sed cum voces eæ non conspiciantur in Lambinianis, in Gulielmianis, in Pall. in nullis editionibus ætatis exoletæ, insit vestigiis G. fani Aldique Nepotis; retinuitque vulgatum; tanto quidem proclivius: quod l. quæ ex sequenti bus, Catorum non laudasse carmen integram. hæc eo tamen n. non interpungendum: **UNTICUM PLURIMAE.**
 9. *Notum est ut un carmen* S. e Victorii editio, & duo Gulielmiani vulgati *om. interj. eto pronon ne itum ejus carmen at si standum* tribus Palatinis prioribus, abijciendum adhuc verbum **sed**, cujus nullus nisi apex.
 10. *Auctoritatem arripere* Ita duo Pall. omnes Gulielmiani, quindecim Aldi Nepos. s. neque secus editio V.ctorii. vulgatur magis, *ad asserere.*
 11. *Qui legati cum essent in loco certo confederant* Pal. pr. vocibus aliquot minus, qui legati corò in loco cens. v. x. est ut non probem. 2. Mir-

refperum esse victurum? quin etiam ARTAS illa multo
placuit quam nostra, & mortis casus habet. facilius in
moribus inveniunt adolescentes, gravius agrotant; tristius
curantur; itaque pauci veniant ad senectutem: quod ni ita
accideret, melius & prudentius viveretur. MENS enim &
ratio, & consilium, in senibus est: qui si nulli fuissent,
nullis omnino civitates essent. Sed redeo ad mortem im-
pendentem, quod illud est crimen senectutis, cum illud
videatis cum adolescentia esse commune? sensu ego cum
in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam
dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetate mortem esse
communem. *Ne sperat adolescens, diu se victurum: quod
sperat senex non potest. Insuper sperat. Quid enim
stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris?
Senex ne quod speret quidem habet.* At est eo 2 meliore con-
ditione, quam adolescens: cum id, quod ille sperat, hic
jam consecutus est. Ille vult diu vivere: hic diu vixit.
Quamquam, o dii boni! Quid est in hominis vita diu?
et enim supremum tempus: expectemus Tattelliorum
regis aetatem: fuit enim (ut scriptum video) Argantho-
mus quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, cen-
tum & viginthi vixit. Sed mihi ne datum quidem
quidquam videtur in quo est aliquid extremum, cum e-
nim id advenit; tunc illud quod praterit, effluit: tantum
emanat, quod virtute, & recte factis consecutus sis, horae
quidem cedunt, & dies, & menses, & anni: nec prateritum
tempus unquam revertitur, nec quid sequatur, sciri potest.
quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse
contentus. neque enim hisitoris, ut placeat, peragenda
est fiducia, modò, in quocumque fuerit aetate, probetur:
neque sapientis usque Plaudis, vivendum. BREVIS enim
tempus aetatis satis est longum ad bene, honesteque
vivendum. si processeris longius, non magis dolendum
est, quam agricolae dolent, praterita verni temporis sua-
vitate, aestatem, & autumnumque venisse. 4. ver enim,
tamquam adolescentiam significat, ostenditque; fructus fu-
turos: reliqua tempora demerentis fructibus, & perci-
piendis a comodata sunt. ERUCUS autem senectutis est.
(ut sepe dixi) ante parturum bonorum memoria & copia.
OMNIA vero, quae secundum naturam sunt, sunt habenda
in bonis, quid est autem tam secundum naturam, quam
seculus emori? quod idem contingit adolescentibus, ad-
vertente & repugante natura. Itaque adolescentem mori sic
mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammæ op-
pimitur: senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi,
consumunt ignis extinguuntur & quasi poma, ex arboribus,
sicca sunt, & vi avelluntur; si matura, & cocta, deci-
dunt. 4. sic vitam adolescentibus vis auferit, senibus matura-
tas: quae mihi quidem tam jucunda est, ut, quo propius

ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquan-
doque & in portum ex longa navigatione esse venturus.
7. OMNIUM aetatum certus est terminus: senectutis autem
nullus certus est terminus: recteque in ea vivitur, quoad
munus officii exsequi, & tueri possis; & tamen mortem
contemnere. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit,
quam adolescentia, & fortior. Hoc illud est, quod Pisi-
strato tyranno à Solone responsum est: cum illi quarenti,
Qua tandem spe fietus fidi tam s. audaciter abisset: respondisse
dicitur, *Senectute.* Sed vivendi finis est optimus, cum inte-
gra mente, & ceterisque sensibus, opus ipsa suum eadem,
quae eo coagmentavit, natura dissolvit. UT NAVEM, ut
aedificium idem destruit facillimè qui construxit: sic homi-
nem eadem optimè, quae conglutinavit, natura dissolvit.
jam omnis conglutinatio recens, aegre; inveterata, facile
divellitur. ita fit, ut illud breve vix reliquum nec avidè
appetendum senibus, nec sine causa deserendum sit: vetat-
que Pythagoras impulsu imperatorum, id est, dei, de praefido &
patrone vita decedere. Solonis quidem sapientissimus
eulogium est, *quo se negat velle suam mortem dolore amissionum & la-
mentu vacare, vult, credo, se esse carum tuis.* Sed haud scio, an
melius Ennius;

*Nemo me lacrymis deceat, neque funera fletu
Faci.*

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas
consequatur. 12. Jam sensus moriendi, aliquis esse potest,
isque ad exiguum tempus, praesertim seni: post mortem
quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed hoc medi-
tatum ab adolescentia debet esse, MORTEM UT NEGLI-
GAMUS: sine qua meditatione, tranquillo esse animo ne-
mo potest. moriendum enim certè est; & id incertum, an
eo ipso die. MORTEM igitur omnibus horis impendentem
timens, quae poterit animo consistere? de qua non ita lon-
ga disputatione opus esse videtur, cum recorder, 13. non so-
lum Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; 14. non
duos Decios, qui 15. ad voluntariam mortem cursum equo-
rum incitaverunt: non M. Atilium, qui ad supplicium est
profectus, ut fidem hosti datam conseraret: non duos Pici-
ones, qui per Poenis vel corporibus suis obstruere volue-
runt: non avum tuum L. Paulum, 16. qui morte luit collegæ
in Cannensi ignominia temeritatem: non M. Marcellum,
cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore se-
pulturæ carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi
in Originibus) in eum saepe locum profectas alacri animo,
& erecto, unde se numquam redituras arbitrantur, quo n-
16. ratur adolescentes, & ii quidem non solum indocti, sed
etiam rustici contemunt, id docti senes extimescent? *Om-
nino (ut mihi quidem videtur) VERUM omnium san-
ctitas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiae certa studia.*

Pppp 4 num

1. *Moris casus habet.* Sic omnes omnium mli. non casus: quod
in aliquibus edd. sed non primogenis.
2. *Melior conditio quam adolescent.* In Pal. pr. non comparat quam
adulescent. neque erat necessarium.
3. *Ujque Plaudis.* Sic plerique Pall. & Guelmiani, excluso ad;
quod tamen retinuisse mihi animadverti stem abesse etiam editione
Victoriana.
4. *Ver enim adolescentiam significat.* Lamb nus ediderat adolescentia,
sed alteram est in Pall. melioribus, item Guelmianis, nec non quin-
decim Aldinis; ne dicam receptam esse aliquin lectionem omni-
um Typographorum.
5. *Ujque Plaudis.* Guelmianis abjiciendam putabat syllabam vi, quæ
tamen erat in mli. ejus & Pall. aliorumque, & placet.
6. *Insuper ex longa navig. venturum.* Idem ex Hittoripiano emen-
dat. f. v. m. non placet.
7. *Omnia vitam certus est terminus.* Horum nihil reperitur in
Pall. & Guelmianis. Movant tamen Suffridus & Aldus Nepos ex-
tate in membræaceis al. quot. & ver. simile est om. su. festinatione
libranonibus, eo vocem terminus mox repetitam. scilicet enim sentio
ad di. qui arbitrantur e. marginali annotatione lectoris venisse in
extremum.
8. *Audaciter.* Ita & Victoriana ed. omnesque scripti Guelmiani,
annotavique id no. gis. τὸ ἀναλόγῃ, quàm audaciter, sic enim ad
Egex, pern. x. jagaciter, perniciter.
9. *Utique senibus.* Plerisque mli. est, & utraque scriptura ha-

bet rationes suas. retinuitamen vulgaram quod eam non improba-
set Victorius.
10. *Legimus adit.* Omnes Gull. & Pall. & Suffridi Martinus, ce-
argumentis. cogitandum, inquit Guelmianus.
11. *Eulogium.* Sic Pall. pr. ores tres, sic editio princeps: neque ro-
fugit Aldus Nepos. alii eulogium, eulogium, eulogium, alioquin.
12. *Law sensus moriendi aliquis esse potest usque ad exiguum tempus. pra-*
sertim, etc. Oblectus sum hinc Guelmianis, quibus adientibus
tur quoque Pall. nisi quod n. h. aliquis, etc. quod tamen sensum haete-
nus turbavit, vulgari ser. si aliqua esse potest, id ad extremum tempus du-
ratis, pres. verum illud duratis, exturbarum rectè olim à V.ctorio: re-
cepit tamen mox Camerarius alique, sed nolentibus membranis corre-
ctoribus.
13. *Nec solum L. Brutum.* Dicitur solum non v. situr in Pal. pr. aut rec-
tio; & forsitan est interpretis quart. cum non modo recedo L. Brutum.
14. *Ad voluntariam mortem eosdem equos incitaverunt.* Pal. sec. ed. su-
equorum incitaverunt. ex quo facile fieret involaverunt, pro; inveterati
sunt. sed nonne nimium antiquè?
15. *Non duo Decios.* Reponendum arbitrabatur Guelmianus duo, fide
Celberdensis exemplar. s. & sic, inquit eadem in re Tuscolana prima
Mli. mei.
16. *Qui morte luit collegæ in Cannensi.* Palat. sec. inis in Cannensi igno-
minia Terentii collegæ fuit etc. nescio num e. mente interpretis an verò
auctoritas.

num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ. num ea jam constans requirit ætas, quæ mediâ dicitur? sunt etiam hujus ætatis. ne ea quidem, quæ rumur à senectute. sunt extrema quædam studia senectutis. ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectus. quod cum evenit, satietas v. tæ tempus. maturum mortis offert. Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam vobis dicere: quod eos melius mihi cernere videor, quod ab ea proprius absum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque, C. Læli, clarissimos, mihi que amicissimos, vivere arbitror: & eam quidem vitam, quæ est sola vita nominanda. Nam, pueri sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & gravi opere perfungimur. est enim animus caelestis ex altissimo domicilio decessus. & quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed etiam deo, deos immortales participasse animos in corpora humana, ut essent, qui terras transirentur, quique caelestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitam modo, atque constantiam, nec me solum ratio, ac eis ut ratio impulit. ut ita crederem: sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque, incolas panem nostris, qui essent Italici philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus. de monstrabantur mihi præterea quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisse, & is, qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inventa, non posse eam naturam, quæ res eas continet, esse mortalem: cuiusque semper agitur animus, nec principium motus habeat, quia se ipse moveat: ne finem quidem habiturum esse motus, quia numquam se ipse sit resisturus. & cum simplex animi natura esset, neque haberet in se quidquam admixtum disparis atque dissimile, non posse eum dividi: quod si non possit, non possit interire: magnoque esse argumento, non minus scire pleraque antè, quam nati sint, quod iam pueri, cum artes difficilissimas discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed remissis & recordatis. hæc Platonis ferè. Apud Xenonem hontem autem mortiens Cyrus m. jor hæc dixit Nolite ambire, et mihi charissimi filii, me cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed enim esse in hoc corpore, ex iurebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, a quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquam persuaders potuit, animos, dum in corporibus essent, mortalibus, vivere: cum viderentur ex his, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cõsisteret, tum esse sapienter. Atque etiam, cum hominis natura morte dissolvitur, cetera rerum perpetuum est, quò quaque discedant, abeunt enim.

illuc omnia, unde orta sunt: animus autem solus, nec cum adest, nec cum discedit, apparet. Jam verò videtis, nihil esse mortis tam simile, quam somnum. Atqui dormientium animi, maxime declarant divinitatem suam, multa enim cum remisi & liberi sunt, futura prædicant. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se plane corporis vinculis relaxaverint. Quare, si hac ita sitis, sic me colistote ut deum, si una est interior animus cum corpore, vos tamen deos verente, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt memoriam nostram pie, inviolateque servabitis. Cyrus quidem hæc moriens. Nos si placet, nostra videamur. Nam o umquam mihi, Scipio, persuasit, aut patrem tuum Paullum, aut duos avos, Paullum, & Africanum, aut Africanum patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enup erare non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent: nisi animo cernerent, posteritatem s ad se pertinere. An censes, ut de me ipso aliquid mortem ienum gloriet, me tantos labores divinos, nocturnosque domi, militiaeque suscepturum fuisse, si isdem finibus gloriam meam, quibus vitam esse terminaturus? nonne melius multo fuisset, otiosam ætatem, & quietam, sine ullo labore, & contentione traducere? Id est, scio quomodo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi cum excessisset vita, tum denique victurus esset, quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maxime & ad immortalitatem gloriam nitetur. Quid, quod sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimoque? Nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat, & longius, videre, se ad meliora proficisci: ille autem, cuius obtusior sit acies, non videt? Equidem esse et studio patres vestros, quos colui, & dilexi, videndi, neque verò eos solum convenire a vobis, quos ipse cognovisset illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, & neque tanquam Pelium recoceris. Quod si quis deus mihi largiatur, ut ex hac arte repurcatam & in cuius vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi de urso spatio ad carcerem à calcæ revocari. Quid enim habet vita commodi, quod non potius laboris, sed habeat sane habet? ceterè tamen, aut fatieratem, aut modum, non luere enim mihi deplorare vitam, quod multi & indocti sæpe fecerunt. neque me vixisse poenitet: quoniam ita vixi, ut non frustra me natum ex istem: & ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diversorum nobis non habitandi dedit. O præclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium, coetumque proficiscar, cumque ex hac turba, & colluvione discedam! proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus antè dixi: sed etiam ad Catonem meum quò nemovir melior natus est, nemo pietate præstantior: cuius à me corpus crematum est, quod contra decuit ab illo meum, animus verò non me deserens, sed respectans, in ea proficiscendo loca discessit, quomihî ipsi cernepai esse veniendum, quem ego meum casum fortiter ferre visus sum: non quod æquo animo ferrem: sed me ipse consolabar, & sistimans, non longinquum inter nos digressum, & discesum fore.

His

1. In qui esset sapientissimus oraculo. Monet Gulielmus m. s. omn. ad-jicere hunc versum sep. neque aliter de v. g. n. t. aliquot f. u. s. extitit. Aldus Nepos. abest tamen Pal. primo. haud tamen disconvenit. Ceterum facile patere, eo admisso auferri tres voculas priores, si qui esset, nam cur videretur adiectura esse, facit Pal. sec. in quo visitur, ut esset: qui omnium sep. v. t. s. est oraculo etc. quart. enim cum habetur, qui vras.
 2. Rex et cetera. Hic corporis vras. etc.
 3. Hæc Platonis ferè. Non minus hæc variant Pall. quam Aldi codd. nam pr. ad sentitur lectio: quam publico. sec. habet, hæc Platonis sunt. etc. Hæc Platonis ferè quart. Hæc sunt Plati ferè.
 4. Quo dicitur memoriam sui teneremus. Non peior lectio Mauriti. si non melior, quo visitur mem. sui teneretur. Xenophon: ἐν μαιδίδος, αἰσθητικὴ κίνησις ἔστιν. Gul.

5. Ad se pertinere. Ita Pall. quatuor, editioque V. Stor. Gulielmus revocatum cupiebat olim vulgatum e. m. l. suis, ad se posse pertinere: tanquam Ethnici semper hæsitant loquerentur de immortalitate animorum. At Caton's tota oratio contrarium clamat: Alique membranz max. à parte dicit, sunt in nostram intentionem.
 6. Ad immortalitatem gloriam. Duo Gulielmii codd. ad immortalitatem & gloriam, et que placebat: Ego nihil mulo contra Palat nos, aliorumque ser. pro.
 7. Neque tanquam Pelium recoceris. Ita legendum facile ad sentitur doctissimis viris Gulielmii, etc. & hæc: Plauti imitatio, more illius sæculi, quo ex eo Comice joca ferat qui politiones audiebant, depromebant omnia. videtur Murætes lib. vi. Variarum cap. o. & ante eum Junii Adagia Centur. vii. 76.
 I. Nec